

Эхэ найхан нютагаа эд хамта мандуулаа!

БУРЯД УНЭН

1921 оной
декабрийн 21-нээс
гарана

Бүгд
арадай
газетэ

1995
СЕНТЯБРЬ
19
Насарай эхинхүрөөш
барын 25
ВТОРНИК
гарагай 3
№176 (19270)
Газетын сэл
хэлсэгтэ.

ПРАВИТЕЛЬСТВИН ХҮДЭЛМЭРИН ДОЛООН ХОНОГ

Республикын правительствын заседани сентябрийн 19-дэ болоо. Түрэй болон Хэжэнгын аймагуудай ажахынуудай малай хэлэгдэ бэлдэлгын асуудалнуудые, Буряад Республикын хэлэгдэ эмхинүүдэй хүдэлмэри тухай, Гадаадын экономика хамсаанай министрствын тоосоо, бусад зарим асуудалнуудые хэлэлцэж байна.

Барилгын ба архитектурын министерство республикын хото, дотой барилгын эмхинүүдэй хүтэлбэрилэгшэдтэй, архитектурын газаруудтай зүблөө үнгэргэжэ, байгша оной юнэн харын туршада гэрнүүдые ашаглалгын дүнгүүдые, дүрбэдэхи квартадда гэрнүүдэй хүдэлмэри тухай асуудалнуудые зүбшэн хэлсэхэ юм.

Правительствын Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо М. А. Спасовай хэлэжэ, яриагша министрствэнүүд болон албан зургаануудта энэ долоон хоногто "Птицепром" гэжэ акционернэ бүлгэмэй шубуудай зургаануудай продукци худалдаха, город шадар болон Кабанскын малта газарай участогуудые хүнүүдтэ таалалжа үгэхэ талаар үнэмнүүдые үнгэргэхэ байна. Байгалай уһанай норууе шэлүүлхэнхэ уламжалан, Байгалай ой модоной ажахыда зургаануудай гарза хохидолой хэмжээе тодорхойлохэ зүблөө үгэхэ модоной ажахын министерство эмхидхэхэ.

Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо А. Н. Жильцовый хэлэжэ, Экономикын министрствэдэ Федеральна министрствэнүүд болон албан зургаануудай ажлаалтануудые хамта абажа, республикын социально-экономическа программа хамта бэлдэхэ, 1996-98 онуудта республикын Правительствын асуудалгын программа зохёохэ хүдэлмэрээ үргэлжэлүүлэхэ, буюу ой республикын бюджетэй багсаамжалга Финансын министрствэдэ зохёогдохо юм. Ажалай ба ажалаар хангалгын министрство республика дотор хүдэлмэригүйдэлгые зогсоохо асуудалнуудые бэлдэхэ байна.

Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Л. Ч. Нимаевагай хэлэжэ, Эдүүрне хамгаалгын министрствэдэ педиатрическа эмхидхэлгэдэй зүблөөн сентябрийн 20-до болохо. Энэ долоон хоногто тус министрство Улаан-Үдэ хотын элүүржүүлгын зургаануудай үбэлэй сагта хэр бэлэн боложо байһыень үгэхэ юм. Амаралтын түлбэринүүд болон салин хүлхэнэй талаар асуудалнуудад аймагуудай эрдэм хуралсалай таһагуудай хуралнуудые Эрдэм хуралсалай министрство шэнжэлжэ үзэхэ байна. Республикын Залуушуулай хэрэгүүдэй, аянишалгын, культурнэ ба спортын талаар гүрэнэй комитет "Оюутан хуралгын үдэр" сентябрийн 22-23-да үнгэргэхэ юм. Дээдэ туринуудта хурахаа ороһон золгойшуул энэ хайндэртэ хуралгын хуралдаха. Соёлой министрство Бурядай гүрэнэй "Байгал" ансамблине, хүүхэдэй "Ульгэр" театрые хүтжөөлгын программа дээрээ худалхэ.

Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо А. П. Табалаевай хэлэжэ, Барилгын болон архитектурын министерство Эсгэ хамгаалгын Агууехэ дайнай ветерануудай байрын гэрэй, Шэбэрэй аймагай түбэй больницын, Түгшын нүүрхэнэй барилгын штабуудай зүблөөнүүдые сентябрийн 19-дэ элүүржүүлхэ. Геологийн ба газарай гүн дундахы баялигуудай хуралгын комитетдэ ерэхэ жэлэй геолого-бэдэрэлгын хүдэлмэрийн эрхэ энэ долоон хоногто Красноярскда зүбшэн хэлсэгдэжэ, хуралдаха байна. Намарай-үбэлэй үедэ дулаагаар, дулаанай электрын элшэ хүсөөр хангалгын асуудалнуудые хуралдаха талаар Правительственна комиссийн заседаниие хуралдаха, элшэ хүсэний ба транспортын министрство эрхэхэ.

Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Н. А. Астапенкын хэлэжэ, Зөөри эрхилэлгын гүрэнэй комитет 1996 ондо эрхэй ба муниципальна предприятинуудые үмсэлэлгын хамгаалга зохёохэ хүдэлмэрээ үргэлжэлүүлхэ. Республикын эрхэй жаса үмсэлэлгын эхилхэнхэ хойшо хэгдэһон бүхы хуралдахагын ёһо гуримые шэнжэлжэ үзэхэ байна.

Буряад Республикын Президентын ба Правительствын хэлэлэй албан.

БИЛЕДЭЙ СЭН ДЭЭШЭЛЭЭ

Элшэ хүсэний үнэ сэнгэй эрид дээшэлхэнхэ болжэ, хотын транспортын гаргаша эхэ боложо, сентябрийн 15-аа хотын пассажирска транспортаар эхилхэ түлөө 800 түхэриг, "Экспресс" автобусоор эхилхэ түлөө 1600 түхэриг түлэхэ гээд Улаан-Үдэ хотын захиргаанай баталан абаһан тогтоол сэн бэлдэжэ. Хүнээлэлтэй тарифаар нургуулинуудай, элшэ хүсэний үнэ сэнгэй үнэ хуралдахагын ёһо гуримые шэнжэлжэ үзэхэ байна.

Харин автобус, трамвайн нийтэ билет гэдэнэртэ 10 мянган түхэригөөр худалдаха. Дээдэ нургуулинуудай оюутад, наһанайнгаа амаралтада гарагшад, 2-дохы, 3-дахы бүлэгэй илгээмжтэ автобусой харын билет 10 мянган түхэригөөр, автобусой болон трамвайн харын нийтэ билет 20 мянган түхэригөөр абаха ёһоно. Билетүүдөөр абаһан хүн 15 мянган түхэригэй яла түлэхэ болжэ.

Ургаса хуряалга-95

БОГОНИ САГ СОО...

ХУРАМХААН. (Телефонор абтаба). Хурамханай колхозой дээдэ-Томогтын механизаторнууд ургаһан таряагаа хуряжа эхилбэ. Нэн түрүүлэн 400 гектарай зёлкно сабшажа, хоёр нүхэн соо ябталаа. Энэнь 600 тонно шэмэтэ тэжээл болоно. Силос даралга дээрэ механизаторнууд Валерий Гомбоев, Игорь Калгин, автомашинын жолоошод Юрий Батуев, Эрдэни Буянтуев, Жамса Бадмаев гэгшэд сүлөө заадаггүй гэхээр хүдэлжэ гараба.

Бригадын гэгшүүд тариһан 620 гектарай шэниисэ, 588 гектарай обёос, 70 гектарай горох хуряжа абаха юм. Багсаамжалан хэлэхэдэ, эндэньш гектарай 11 центнер тарьян хуряагдахаар ха.

Эдэ үдэрнуудтэ ажахын механизаторнууд таряагаа хадажа эхилбэ. Комбайнернууд Баяр Гармаев, Баяр Гыргенов, Баяр Тудулов гэгшэд 200-250 гектарай тарья баал болгон хадаһан байна. Тоогые даагша, ажалай ветеран Ухин Дылыков эндэхи хүдэлмэрээ эмхи гуримтайгаар ябуулжа эхилхэнхэ.

Найнаар ургаһан таряагаа гээлтэ хоролтодо оруулангүй, богони саг соо хуряжа абаха гээшэ бүхы механизаторнуудай үүсхэл оролдологоо дуудыдахань ойлогсотой. Тиймэхээ тус ажахын бүхы гэгшүүд тарья хуряалгадаа хам оролсоно. Дабдээрэхи мэдээнэй ёһоор, нэгэ участоһаа гектарай 18-20 центнер тарьян хуряагдажа абтахаар ха.

Эдэ бүгэдые хараад үзэхэдэ, ажахын механизаторнууд, гэгшүүд сэдхэхэдэ үндэр мэдэрэлтэй ажаллажа эхилхэнхэ, - гэжэ тус ажахын түрүүлэгш П. Д. Цыденов омогорхоно.

Г. БАДМАВЬ,
манай корр.

Буряад Республикын Арадай Хуралай ТОГТООЛ

"БУРЯД РЕСПУБЛИКАДА НЮТАГАЙ ӨӨНЭДЫГӨӨ ХҮТЭЛБЭРИЛГЫЕ ЭМХИДХЭХЭ ЮРЭНХЫ ГОЛ ЁНОНУУД ТУХАЙ" БУРЯД РЕСПУБЛИКЫН ХУУЛИ

Буряад Республикын Арадай Хурал нигэжэ тогтооно:

1. Буряад Республикада нютагай өөнэдыгөө хүтэлбэрилгые эмхидхэхэ юрэнхы гол ёһонууд тухай" Буряад Республикын Хуули баталха.

2. "Буряад Республикада нютагай өөнэдыгөө хүтэлбэрилгые эмхидхэхэ юрэнхы гол ёһонууд тухай" Буряад Республикын Хуулийн 85-дахы статьятай зохидауулан, Буряад Республикын районнууд болон хотонуудай нэгэдэхи зарлалай Советүүдэй депутатуудай тоогой бүридэлые хабсаргалтын ёһоор тогтоохо.

3. Гараа табижа, арад зондо дуулгалтын тула Буряад Республикын дурсагдаһан Хуулиие Буряад Республикын Президентэ эльгээхэ.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ
М.И.СЕМЁНОВ.

Улаан-Үдэ хото.

1995 оной сентябрийн 5.

ЭНЭ ХУУЛИЕ МҮНӨӨДЭРЭЙ ДУГААРЬАА 2-3-4-ДОХИ
ХУУДАХАНУУДА ТАЛИАЖО ЭХИЛБЭДИ.

Захааминай аймагай таряашанай ажахынуудай Хамнин эблэлэй суута хонишон Е. Р. Норбоева хорёод жэлдэ ахалагша хонишоноор ажаллахадаа, жэл ерэхэ бүри 100 эхэ хонин бүриһөө зуун, зуунһаа дээшэ хурьга түлжүүлдэг, хонин бүриһөө 4-5 килограмм ноохо хайшалад байгаа.

Гэна Ринчиновна мүнөө амаралтада гараашье хаа, таряашанай ажахынуудай Хамнин эблэдэ хүдэлхэн зандаа.

Е. Р. Норбоева хонин ажалай хүдэлмэрилэгшэдэй хая болоһон заншалта зүблөөн дээрэ үтэ хэлэжэ, ханамжа, бодомжонуудаараа хубаалдаба.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Е. Р. Норбоева.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ХУУЛИ

БУРЯАД РЕСПУБЛИКАДА НЮТАГАЙ ӨӨНЭДЫГӨӨ ХҮТЭЛБЭРИЛГЫЕ ЭМХИДХЭЛГЫН ЮРЭНХЫ ГОЛ ӨНОНУУД ТУХАЙ

Тус Хуули, Россин Федерациин болон Буряад Республикын Конституцинуудтай зохилдуулан, нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгые эмхидхэлгын юрэнхы гол өнонуудыг тогтоодог, нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын хуули өноной, экономика болон мүнгэн хангай эрхэ байдалыг ба тэрэниие бэлүүлгэ гүрэнэй зүгһөө лаб хангаха аргануудыг тодорхойлдог.

I ХУБИ

ЮРЭНХЫ ДҮРИМУУД

БҮЛЭГ I. ЮРЭНХЫ ДҮРИМУУД

СТАТЬЯ 1. Гол ойлгосонууд болон томьёонууд

1. Тус Хуулида хабаатайгаар ойлгосонууд ба томьёонууд иимэ удхатайгаар хэрэглэгдэнэ: Муниципальна эмхидхэл - нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын бэлүүлэгдэдэг, муниципальна зөөритэй, нютагай бюджеттэй болон нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын хунгадамал зургаануудтай хотын ба хүдөөгэй хуурин, нэгдэхэмэл нийтэ газартай хэдэн хуурин, хууринай амьарлагданан хуби, мүн тус Хууляар хараалагданан, хүн зоной ажагуудад бусад газар нютаг.

Нютагай удха шанартай асуудалнууд - муниципальна эмхидхэлэй хүн зоной хэрэглэмжэнүүдыг хангалгатай холбоотой, Буряад Республикын Конституцитай болон тус Хуулитай зохилдуулан, нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгэ тухай уставаар, (дүримөөр) энээндэ хамаатай гэгдэлэн асуудалнууд. Нютагай референдум - нютагай удха шанартай асуудалнуудаар эрхэтэдэй дуугаа үгэлгэ.

Нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаанууд - нютагай удха шанартай асуудалнуудыг шийдхэхэ эрхэ түлөөлэлгэнүүдтэ хүртэлэн, гэгбэшье гүрэнэй засагай зургаануудай байгууламжада ородоггүй, нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын хунгамал ба бусад зургаанууд.

Нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын түлөөлэлгэтэ зургаан - хүн зоной аша туһануудыг түлөөлхэ ба муниципальна эмхидхэлэй газар дээрэ хүсэтэй байха шийдхэбэринүүдыг тэдэнэй нэрлэхэ абаха эрхэтэй хунгамал зургаан.

Депутат - эрхэтэдэй хунгуулиин бүгдэ нийтын адли тэгшэ эрхээ бэлүүлхэнэй үндэһөөр нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын түлөөлэлгэтэ зургаанда хунгаданан хүн мүн.

Нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын хунгамал тушаалта хүн - муниципальна эмхидхэлэй уставай ёһоор нютагай удха шанартай асуудалнуудыг шийдхэхэ эрхэ түлөөлэлгэнүүдтэ хүртэлэн, хүн зоной сэхэ гү, али нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын түлөөлэлгэтэ зургаанай өөрингөө бүридэлһөө хунгаданан тушаалта хүн.

Нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын тушаалта хүн - нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудта

эмхидхэлэй - захиралтын уялануудыг дүүргэдэг хунгамал гү, али хэлсээнэй (ажалай договорой) ёһоор хүдэдэг хүн, гэгбэшье тэрэ гүрэнэй алба хаагдай зэргэдэ ородоггүй.

Муниципальна зөөри - хотын, хүдөөгэй хууринай, муниципальна бусад эмхидхэлэй зөөри.

Нютагай налогууд болон татабаринууд - нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудай бээ даагаад тогтоодог налогууд болон татабаринууд.

Муниципальна албан - нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудта тэдэнэй эрхэ түлөөлэлгэнүүдыг гүйсдэхэ талаар сэт үгсэлжын мэргэжэлтэ ажал ябуулга.

2. "Муниципальная", "нютагай" гэхэн томьёонууд болон эдэ томьёонуудай хабаадалгатай холбоо үгэнүүд болбол нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын уялануудыг бэлүүлгэтэй холбоотой зорилгонуудыг дүүргэдэг з у р г а н у у д а т а, предприятинуудта, эмхи зургаануудта, эмхинүүдтэ, зөөрин объектүүдтэ хабаатайгаар, мүн нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгыг хүн зоной бэлүүлгэдэ хабаатай бусад ушарнуудта хэрэглэгдэдэг.

СТАТЬЯ 2. Нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын ойлгосо

Буряад Республикада нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгэ - зоной аша туһануудһаа, тэрэнэй түүхын, үндэһэтэн - угсаатанай болон бусад онсо илгаанууд ба ёһо заншалнуудһаа уламжалан, сэхэ болон нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудаар дамжуулан, нютагай удха шанартай асуудалнуудыг болон тэрэнэдэ дамжуулагданан гүрэнэй асуудалнуудыг шийдхэхэ талаар зоной бээ даагаад болон өөрингөө харюусалгада абажа бэлүүлдэг ажал ябуулга.

Нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгэ - Россин Федерациин, Буряад Республикын конституцино байгуулалтын үндэһэ хууринуудай нэгэн болоно.

СТАТЬЯ 3. Нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгэ бэлүүлхэ талаар эрхэтэдэй эрхэ

1. Буряад Республикын эрхэтэдэ сэхэшье, өөхэдынгөө түлөөлэгшэөөр дамжууланшье, нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгыг бэлүүлхэ талаар адли тэгшэ эрхэтэй. Эрэ

эхэнэрэй, арһанай үнгэ зүхын, үндэһэ яһанай, хэлэнэй, уг гарбалай, зөөрин ба тушаал зэргын, шажан мүргэлдэ хандалгын, үзэл бодолой, нийтын нэгдэлнүүдтэ хамааралгын илгаануудыг баримталан, мүн бусадшье эрхэ нүхэсэлнүүдээр нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгэдэ эрхэтэдэй хабаадаха эрхыг хизаарлаха ябадал хоригдонхой.

2. Буряад Республикын эрхэтэдэ нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудта хунгаха болон хунгагдаха, мүн референдумдэ, арадай засагаа сэхэ бэлүүлхэ түхэл янзануудта хабаадаха эрхэтэй.

3. Буряад Республикын эрхэтэдэ нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудта алба хэлгэдэ адли тэгшээр хабаадуулагдаха эрхэтэй.

4. Буряад Республикын эрхэтэдэ нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудта, тэдэнэй тушаалта хүнүүдтэ нюураараа хандаха, мүн хубийн ба хамтын хандалгануудыг бариха эрхэтэй.

5. Нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаанууд, тэдэнэй тушаалта хүнүүд, хууляар ондоо ушарай хараалагдаагүй байгаа хаа, нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудай ажал ябуулга тухай мэдээсэл абаха эрхэ, тэдэнэй эрхэнүүд ба сүлөөнүүдтэ сэхэ хабаатай документүүд, материалнуудтай танисаха арга боломжо хүн бүхэндэ олгохо уялгатай.

6. Эрхэтэдэ нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгыг бэлүүлхэ эрхээ ажагуудад газартаа бэлүүлдэг.

7. Хүнэй ба эрхэтэнэй эрхэнүүд ба сүлөөнүүд нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын удха ба ажал ябуулгыг тодорхойлдог, хуули эрхэ сахилгаар хангагдадаг. Буряад Республикын эрхэтэдэ нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын талаар эрхынь сүүдээр хамгаалга лаб хангагдадаг.

СТАТЬЯ 4. Муниципальна эмхидхэлнүүд болон нютагай нэгдэлнүүд

1. Нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгэ муниципальна эмхидхэлнүүд гэжэ тодоруулагдадаг захиргаанай-территориальна единицэнүүдтэ болон захиргаанай-территориальна единицэнүүд болодоггүй хүдөөгэй хууринуудта (зоной хуудад тосхонуудта), хуурин доторой т е р р и т о р и н у у д т а бэлүүлэгдэдэг.

2. Муниципальна эмхидхэлдэ ажагуудад аад, асуудалнуудыг шийдхэлгын талаар хамтын аша туһаар нэгдэлхэн хүн зон нютагай нэгдэлнүүд болодог.

3. Тэдэнэй тооһоо дуудыдажа, хотын ба хүдөөгэй хүн зон нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгэ бэлүүлхэ эрхээ хаһагдаха ёһогүй.

4. Үсөөн тоото арадуудай ба үндэһэ яһатанай бүлэгүүдэй нэгэн хамта ажагуудад газарнуудта нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын үндэһэтэнэй-территориальна эмхидхэлнүүд байгуулагдажа болохо.

СТАТЬЯ 5. Нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын хуули ёһоной үндэһэ хуури

1. Нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгэ - Россин Федерациин Конституци болон хуулинуудтай, Буряад Республикын Конституци болон хуулинуудай, мүн тус Хуулитай зохилдуулан бэлүүлэгдэдэг.

2. Буряад Республикын хуулинууд, хуули ёһоной бусад актууд тус Хуулида зүришэхэ ёһогүй.

3. Гүрэнэй засагай зургаанууд тус Хууляар тогтоогдоһон нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын эрхэнүүдыг хизаарлаха ёһогүй.

СТАТЬЯ 6. Нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгэ тухай устав (дүрим)

1. Муниципальна эмхидхэлнүүд нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгэ тухай уставтай (дүримтэй) байжа, тэрээн соонь нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын территориин хилэнүүд ба бүридэл заагдадаг, мүн тэрэшэлэн тогтоогдодог гэбэл:

- муниципальна эмхидхэлэй мэдэлдэ ородог нютагай удха-шанартай асуудалнууд;

- нютагай удха шанартай асуудалнуудыг шийдхэлгэдэ зоной сэхээр хабаадалгын түхэл янзанууд ба гурим;

- нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудай ажал ябуулгын байгууламжа ба эмхидхэлэй үндэһэ хууринууд;

- нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудай, тэдэнэй тушаалта хүнүүдэй эрхэ түлөөлэлгэнүүдэй болзор;

- нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудай, тэдэнэй тушаалта хүнүүдэй эрхэ түлөөлэлгэнүүд ба нэрэнүүд;

- нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудай актуудай түхэл янзанууд болон тэдэниие абаха гурим;

- нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудай, тэдэнэй тушаалта хүнүүдэй

харюусалгын үндэһэ болон түхэл янзанууд;

- нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаануудай тушаалта хүнүүдэй эрхэнүүд лаб хангалганууд;

- муниципальна албанай илгаанууд;

- нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгыг бэлүүлхэ экономика болон мүнгэн хангай үндэһэ хууриин муниципальна зөөриие мэдэ абаха, хэрэглэхэ зонхилолгын юрэнхы гурим;

- нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгэ бэлүүлгын үндэһэ яһатанай болон болбосоролой онсо илгаанууд;

- Россин Федерациин Буряад Республикын хуули ёһонуудтай зохилдуулан нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын эмхидхэл нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаанууд тэдэнэй тушаалта хүнүүдэй мэдэл ба ажал ябуулгын тухай бусад дүримүүд.

2. Нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгэ тухай устав (дүримэй) проектыг оруулжэ эрхэтэй гэбэл:

- хунгаха эрхэтэй, нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгэ тухай уставтай нэгдэлнүүдэй тус-тус гэгшүүд али тэдэнэй бүлэгүүд;

- нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаанууд;

- нийтын нэгдэлнүүд.

3. Нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгэ тухай устав (дүрим) нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын түлөөлэлгэ зургаанаар абтадаг гү, али зоноор сэхэ баталагдадаг.

4. Нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгэ тухай устав (дүрим) Буряад Республикын Юстициин министрствэ бүридхэлдэ абтадаг.

Нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгэ тухай устав (дүрим) бүридхэлдэ абаха арсаха үндэһэ хуури гэгшэ Буряад Республикын Конституцида, тус Хуули тэрэнэй иматгал зохилдог ушар болоно.

Бүридхэлдэ абахынь арсаха тушаа гомдол нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын зургаан сүүдэй гуримаар баригаргатай.

5. Нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгэ тухай устав (дүрим) тэрэниие тусгай гуримаар тунхагланһаа зоноо дуулганһаа хуули хүсэндэ ородог.

СТАТЬЯ 7. Нютагай өөхэдыгөө хүтэлбэрилгын гүрэнэй зүгһөө дэмжэлгэ

—түүхын болон нютагай ёһо заншалнуудыг хараада абан, тус Хуулитай зохилдуулан, нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрлгье хуулинуудаар гуримшуулга;
—муниципальна албан тухай хуулинуудыг баталан абалга;

—нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрлгье бээлүүлгэтэй холбоотой асуудалнуудаар захиргаанай хуули ёһонуудыг хазайруулга тухай республикастка хуулинуудыг баталан абалга болон хубилгалга;

—нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрлгэ тухай уставуудыг (дүримүүдыг) бүридхэлдэ абалгын гурим тогтоолго;

СТАТЬЯ 18. Нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрлгын эрхилхэ хэрэгүүд

Муниципальна байгуулалтануудай эрхилхэ хэрэгүүд хадаа нютагай удха шанартай асуудалнууд болон нютагай зургаануудта дамжуулагдаһан гүрэнэй удха шанартай зарим асуудалнууд болоно.

СТАТЬЯ 19. Нютагай удха шанартай асуудалнууд

1. Нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрлгын зургаанууд нютагай удха шанартай иимэ асуудалнуудыг шийдхэнэ гэбэл:

—нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрлгэ тухай уставуудыг (дүримүүдыг) баталан абалга ба хубилгалга, сахилгыень хиналга;

—нютагай бюджетые зохёон табилга, баталан абалга, дүүргэлтэ болон хиналта, нютагай налогуудыг болон татабаринуудыг тогтоолго, мүнгэн һангай бусад асуудалнуудыг шийдхэлгэ;

—муниципальна зөөри эзэмдэлгэ, ашаглалга ба зонхилолго;

—муниципальна эмхидэлнүүдэй мэдэлэй дэбисхэрыг түсэблэлгэ болон барилга;

—муниципальна эмхидхэлэй социально-экономическа комплексно хүгжэлтэ;

—муниципальна газар хэрэглэлгые хиналта;

—муниципальна гэр байрын болон байрын бэшэ жасыг харууһалга болон хэрэглэлгэ;

—хургуулийн урда тээхи, юрэнхы дунда (дүүрэн) ба мэргэжэлэй эхин эрдэм һуралсалай муниципальна эмхи зургаануудыг харууһалга ба хүгжөөлгэ;

—элүүрыг хамгаалгын муниципальна албан зургаануудыг эмхидхэлгэ, харууһалга ба хүгжөөлгэ, хүн зоной санитарна талаар

аюулгүйе байлгыг хангалга;

—ниитын гурим журам сахилга, ниитын гурим журам сахиха муниципальна зургаануудай эмхидхэл ба харууһалга, ажал ябуулгыень хиналга;

—гэр байрын ба социально-соёлой барилгада тааруу эрхэ нүхэсэл байгуулга;

—нютагай удха шанартай уһанай нөөсөнүүдыг, хаа-яагүй дайралдадаг ашагта малтамалнуудай хэбтэшэ ба нютагай удха шанартай газар дорохи түхээрэлгэнүүдыг барихада тааруу газарай гүн соохиин хэрэглэлгые гуримшуулга;

—муниципальна электрын элшэ, газай, дулаанай хүсэ, уһаар хангалга болон канализаци эмхидхэлгэ, харууһалга болон хүгжөөлгэ.

—хүн зоние болон муниципальна эмхи зургаануудыг түлишөөр хангалгыг эмхидхэлгэ;

—муниципальна эмхидэлнүүдэй территории болбосон түхэлтэй бололго, тэрэ тоодо ногооруулга болон гэрэлтүүлгэ;

—ажал хуудалай үлэгдэлнүүдыг ашаглан хэрэглэлгэ, буйлуулга болон үгы хэлгэ;

—таламайнуудыг, үйлсэнуудыг, переулогуудыг,

транспортн ябадаг газарнуудыг, сквернуудыг, бульварнуудыг, паркнуудыг харууһалга болон нэрлэлгэ;

—ёһоллоой туһаламжануудыг эмхидхэлгэ ба хүдөөлүүлгын газарнуудыг харууһалга;

—хүн зоние болон муниципальна эмхи зургаануудыг транспортаар хангалгыг эмхидхэлгэ, хүн зоние хэлхээ холбоотой туһаламжануудаар хангалга;

—нютагай харгыннуудыг ба харилсаанай замуудыг, мүн эрье шадархиин, каналнуудыг, сөөрэмүүдыг, ханабуудыг, хүүргэнүүдыг, уһа гол гаталха түхээрэлгэнүүдыг барилга ба харууһалга;

—нютагай худалдаа наймаа, ниитын эдэ хоолыг, ажаһуудалай хэрэглэмжэ хангалгыг эмхидхэлгэ, дэлгүүр ба базаарнуудыг эмхидхэлгэ, худалдаа наймаанай дүримүүдыг тогтоолго ба дүүргэлгыень хиналга;

—түрэлхидгүй үлэһэн хүүгэдыг түбхинүүлгэ, хүбүүн (басаган) болгожо абалгыг эмхидхэлгэ, наһаяа гүйсөөдүйшүүлэе харгалзалга ба тэдхэлгэ, наһаяа гүйсөөдүйшүүлэй харууһагүй байлгыг нэргылэлгэ;

—муниципальна эмхидэлдэ соёлой эмхи зургаануудай ажал ябуулгада тааруу эрхэ байдал байгуулга;

—олоной һонирхол үүсхэмээр хэмжээ ябуулгануудыг эмхидхэлгэдэ тааруу эрхэ байдал байгуулга;

—муниципальна зөөридэ байһан түүхын ба соёлой хүшөөнүүдыг, нютагай ёһо заншалнуудыг тэрэ зандань үлөөлгэ;

—муниципальна архивуудыг эмхидхэлгэ болон харууһалга;

—муниципальна мэдээсэлэй албаниин эмхидхэлгэ болон харууһалга;

—муниципальна эмхидэлэй олондо мэдээсэл дамжуулдаг хэрэгсэлнүүдэй ажал ябуулгада тааруу эрхэ байдал байгуулга;

—хүн зоние социальна талаһаа дэмжэлгыг ба ажалтай байлгыг хангалга;

—өөрынгөө түлөө харюусажа шадахагүйгү, али хизаарлаалтатайгаар харюусаха наһаяа хүсэгшэдыг харгалзалгада, тэдхэмжэдэ абалгыг эмхидхэлгэ, мүн үндэр наһатайшуулыг ба эрэмдэг хүнүүдыг социальна талаар хангаха эмхинүүдыг байгуулга;

—муниципальна эмхидэлдэ физическа культурын ба

спортын хүгжэлтэдэ тааруу эрхэ байдал хангалга;

—муниципальна эмхидэлэй дэбисхэр дээрэ оршон тойроние хамгаалгада хабаадалга;

—хүн зоной олоороо амарха газарнуудыг эмхидхэлгэ ба харууһалга;

—муниципальна эмхидэлэй газар дээрэ гал түймэрһөө нэргылгыг хангалга, гал түймэрһөө нэргылхэ муниципальна албаниин эмхидхэлгэ;

—харьяата дэбисхэр дээрэн түбхинэһэн предприятинуудай, эмхинүүдэй хүдэлмэрийн эхилхэ сагыг, мүн хүн зоние хангалгада хабаатай предприятинуудай ба эмхинүүдэй хүдэлмэрийн үдэрнүүдыг болон сагуудыг тодорхойлолго;

—нютагай удха шанартай бусад асуудалнууд.

2. Мэдэлһэнь гаргадагүй, мүн нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрлгын бусад зургаануудай, гүрэнэй засагай зургаануудай эрхилэлгэдэ хабаагүй бусад асуудалнуудыг нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрлгын зургаанууд хаража үзэхэ эрхэтэй.

3. Хэрбээ муниципальна эмхидэлэй (хотоһоо бэшэ) харьяата газар дээрэ муниципальна бусад

эмхидэлнүүдэй бии байбал, мэдэлһэнь зүйлнүүд, муниципальна эд зөөрийн объектүүд, муниципальна эмхидэлнүүдэй нютагай бюджетүүдэй олзо ололго Буряад Республикын Хууляар хизаарлагдадаг, город доторой муниципальна эмхидэлэлэй—городой уставаар.

СТАТЬЯ 20. Нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрлгын зургаануудай эрхэ түлөөлэлгэнүүдыг тогтоолгын гурим

1. Бүридэлтэйн зохилдуулан, нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрлгын зургаануудай, мүн эрхэтэдэй суглаануудай (сходуудай), конференцинүүдэй эрхэ түлөөлгэнүүд энэ Хуулитай зохилдуулан, нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрлгын уставаар (дүримөөр) тогтоогдодог.

2. Нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрлгын түлөөлгэтэ болон гүйсэдхэхы зургаануудай хоорондо гүрэнэй ба нютагай удха шанартай асуудалнуудыг шийдхэхэ талаар эрхэ түлөөлгэнүүд муниципальна эмхидэлнүүдэй категоринуудһаа дулдыдан федеральна хуулинуудаар ба Буряад Республикын хүсэндөө байгаа хуулинуудаар

хубаарилагдадаг.

3. Муниципальна байгуулалтанууд хоорондын эрхилхэ зүйлнүүдыг хизаарлаалтатай зохилдуулан муниципальна байгуулалтануудта экономика ба мүнгэн һангай талаар бээ даанги байдал хангагдадаг. Муниципальна нэгэ байгуулалта нүгөөдынгөө мэдэлдэ байха зэргэгүй.

СТАТЬЯ 21. Гүрэнэй социальна стандартнууд

1. Хүн зоной ажаһуудалай гол эрилтэнүүдыг хангалгын гүрэнэй социальна стандартнууд федеральна хуулинуудаар болон Буряад Республикын хуулинуудаар тогтоогдодог.

2. Нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрлгын зургаанууд тэдэнэй мэдэлэй асуудалнуудыг шийдхэхэдэ, хүн зоной ажаһуудалай гол эрилтэнүүдыг гүрэнэй социальна стандартнуудһаа доошо бэшэ хэмжээтэйгээр хангадаг. Эдэ стандартнуудыг дүүргэлтэ гүрэнэй засагай федеральна зургаануудаар федеральна налогуудһаа, Буряад Республикын гүрэнэй засагай зургаануудаар Буряад Республикын налогуудһаа нютагай бюджетүүдтэ оршоор тодорхойлогдодог, мүн сахилгынь хойноһоо

харюусалгатай байдаг.

3. Эгээл бага хэмжээ нютагай бюджетүүдэй хуби хадаа федеральна хуулийн ба Буряад Республикын хуулийн ёһо удаан болзорой үндэс олоо оролгоор бэхжүүл хангагдадаг. Хэрбээ нютагай бюджетэй эгээл хэмжээнэй олзын гүрэнэй засагай федеральна зургаанууд нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрлгын зургаануудта федеральна бюджетэй бусад оршонууд дамжуулдаг, харин Буряад Республикын гүрэнэй засагай зургаанууд нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрлгын зургаануудта Буряад Республикын бюджетэй бусад оршонууд дамжуулдаг, тийхэ зууурдахи жэлэй нютагай бюджетүүдэй сүлөө өржөлдэ ородог үлэгдэлгэ хараада абтадаггүй.

СТАТЬЯ 22. Социальна стандартнууд ба социальна асуудалнуудыг шийдхэхэ талаар нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрлгын зургаануудай уялганууд

1. Нютагай өөһэдыгөө хүтэлбэрлгын зургаанууд гэр байра барилгыг дэмжэдэ гэр байратай болох эрхэнүүдыг бээлүүдэ

нүхэсэл хангадаг. Гэр байрагүй ядалдаһан, багаар хангагдаһан зондо, хуули дотор заагдаһан бусад эрхэтэдэ муниципальна гэр байрын жасаһаа гэр байра түлөөлөггүйгөөр гү, али тогтоогдохон социальна стандартнуудай ёһоор хүшэ хүрэмөөр сэнгыень түлэхэдэ дүгтэдэг.

2. Элүүрыг хамгаалгын муниципальна эмхинүүдтэ зохихо бюджетэй, страховоой түлбэрийн, бусад оршонуудай мүнгөөр эрхэтэдэ медицинскэ туһаламжа түлөөлөггүйгөөр үзүүлэгдэдэг.

3. Эрдэм һуралсалай гүрэнэй гү, али муниципальна эмхи зургаануудта предприятинуудта хургуулийн урда тээхи, юрэнхы дунда (дүүрэн) ба мэргэжэлэй эхин эрдэм һуралсалай буланда хүшэ хүрэмөөр ба түлөөлөггүйгөөр байлга лаб хангагдадаг. Муниципальна зөөридэ оруулагдаһан муниципальна эрдэм һуралсалай эмхи зургаанда болох предпрятида хүн бүхэн конкурсын үндэһөөр орох дээдэ, тусхай дунда эрдэм болохо эрхэтэй.

(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

(Үргэлжлэл. Эхинийн сентябриин 5, 6, 7, 8, 12, 13, 14, 15-най дугаарнуудтай).

ЕСҮЙ - Татаарай Их-Чэрэнгийн үхин. Чингис хаанай түрын дүрбэн хатанай нэгэн. Есүй хатанай дүү Есүгэн хатан болоно. Есүй гоё байхааа гадна ехэ ухаатай хүүхэн байхан ушарһаа Чингис хаанай алба, аминай хэрэгтэ зүбшэл үгэдэг байгаа.

Чингис хаан Татаар аймагһаа Есүй хатаниие олзолжо абаа бэлэй. Нэгэ үдэр Чингис хаанай гэрэйнгээ газар Есүй Есүгэн хоёр хатанайнгаа дунда сай уужа шуулар, Есүй хатан ехээр ханаа алдажа байба. Тиыхэдэнь Чингис хаан нэгжэлгээд, Боорчи Мухулай хоёр ноёниие дууджа ерүүлээд:

— Та хоёр эндэ байхан бүхы арадые аймаг аймагаарнь болгогты. Буса аймагай хүниие өөрын аймагта бү үлөөгтм, гэжэ хэлэб. Тэдэ хоёр ноёдой бүхы арадые аймаг аймагаарнь илгахадань, нэгэ залуу эр хүн аймаггүй үлээб. Тиыхэдэнь:

— Ши юун хүмши? гэжэ асуухадань:

— Би Татаарай Их-Чэрэнгийн

үхин Есүйе абанан хүргэниинь гэшшэб. Татаарнуудай диилдэхэдэ, би айжа, тэрэдэн онтооб. Одоо дайн дүүрбэ гэжэ сэдхээд, олон арадай дунда танигдаггүй ябаха бээб гэжэ ханажа ябаа бэлэйб, гэбэ.

Тэрэ үгыень Чингис хаанда дуулгахадань, хаан зарлиг гаргаба:

— Тэрэ хүн хорото сэдхэл үбэртэлхоор, гансаараа тэнэжэ ябахаар эндэ эрхэн байна. Тэрэ мэтын этгээдүүдые нүдэнһөө далда болгогты, гэжэ хэлэбэ. Тиигээд тэрэ эрые сааза хэжэ хорообо.

Аймаг угсаагаа хороолгожо, абанан нүхэрөө алуулхан байбашье, Есүй хатан Чингис хаанай хамагай үнэншэ хүн байхан юм. Дайн байлдаанда Чингис хаан Есүй хатаниие абажа ябадаг байгаа. Нэгэ удаа Чингис хаанай Сартуул уласта байлдахыа мордоходо, Есүй хатан тэрэндэ хануулжа хэлэбэ:

— Хаан үндэр дабаа дабажа, үргэн мүрэниие гаталжа, ута аянда мордоходо, улас иргэнээ захирхыень урид бодожо үзэдэг бэшэ гү? Түмэн амитанай хуулиие түгэс ухаандаа ханаарай. Уула мэтэ бэыншни нуража ошобол, улас олон монголые хэн захирха юм бэ? Тулгуур мэтэ бэыншни туйбажа ошобол, туг ехэ хүдүшн хэн үргэхэ юм бэ? Түрэн дүрбэн хүбүүнэйшни түрые хэн бариха юм бэ? Хаан хүбүүд, дүүнэр, хамаг олон арад, хатан бидэ бүхэндэ харюу айлдажа, хаанай зарлиг буулгыш, гэбэ. Есүй хатанай үгые соносоод, Чингис хаан хэлэбэ:

— Хатан хүн байбашье, Есүйн хэлэһэн үгэ зүбһөө зүб. Дүүнэр, хүбүүд, Боорчи, Мухулай таанадай алиншые энэ үгые дурдаагүйт. Би үбгэдэй

Чингис хаан тухай тавилбар тал

хойноһоо ошохогүй мэтээр өөрөө мартаад ябааб. Үхэлэй намайе тойрохо мэтээр үнэхөөр тэрэниие ханаагүйб, гэжэ хэлээд, дары өөрынгөө хаан хууриие хүбүүдэйнгээ хэндэ залгамжалуулха тухай шухала асуудалые шийдхэн байна.

Чингис хаан 1226 оной намар Тангад уласта дайгаар мордоходо, Есүй хатаниие абажа ябахан юм. Тэрэ үбэл Арбухада олон хулан аблажа байтараа, Чингис хаан толботой боро мориёо унажа ябаа. Хулануудай хүрэгүүдэй гүйдэжэ ерэхэдэ, толботой боро морин үргэжэ, Чингис хааниие унагааба. Хаанай бэе бэртэжэ, Цоорхо гэжэ газарта буулан байна. Есүй хатан хааниие асарба. Тэрэ үглөө Есүй хатан:

— Хүбүүд, ноёд хэлэлсэгты! Хаанай бэе ехэ халууржа хонобо, гэбэ. Тэрээнһээ үзэхэдэ, Есүй хатан Чингис хаанай бэын бэртэнһэндэ, маша ехээр ханаагаа зобожо байханиинь эли. Есүй хатан Чингис хаанай наһа баратар дэргэдэнь байхан юм. Тиимэ ушарһаа Чингис хаан наһа барахынгаа урда Есүй хатанда Тангад иргэнһээ маша олые үгэһэн байна.

ЕСҮНГЭ МЭРГЭН - Чингис хаанай түрэнһэн дүү Хасарай хоёрдохи хүбүүн. Мэргэн харбааша. 1224 оной үедэ Бухын хоолой гэдэг газарта болоһон бүхы монголой ноёдой хурадаан дээрэ Есүнгэ ноён 335 алда холо байһан гадни оножо, шалгарһан байна. Энэ түүхын үйлэ ябадалда зориулжа, "Чингисэй шулуун" гэжэ алдаршалан бэшэгтэй хүмөөе Есүнгэ мэргэндэ зориулжа бодхоһон юм. Есүнгэ баатар уйгаржан бэшэг хайнаар мэдэдэг байгаа.

Чингис хаан 1225 оной намар хүүлшын аян дайнда мордоходо, 11-дүгээр нарада Туула голһоо хүдэлжэ, Түй, Онгын голдо үбэлжөөд, хабарын Арбуха (үгышые наа, Арцбога) уулын оршондо аба хайдаг хэжэ байтараа, моринһоо унажа, хүндөөр бэртэбэ.

Ехэ хаанай халууран, олон хүни нойр муутай хоноходо, Есүнгэ Есүй хатан хоёр хахижа байба.

Есүнгэ мэргэн Чингис хаанай үбдэгһөө адис абанан алтан урагайнь нэгэн бэлэй.

ЕСҮХЭЙ - Есүхэй болбол Бартан баатарай хүбүүн, Хабул хаанай аша, Чингис хаанай эсэгэ бэлэй. Есүхэй хамаг Монголой Хутула хаанай Алтан уластай байлдахада, эдэбхитэйгээр туһалжа, ехэ олзо олоһон юм. Хутула хаан Есүхэе саг үргэлжэ магтан, Бартаан баатарай хүбүүд сооһоо тон бэрхэнэ Есүхэй гэжэ хэлэдэг байгаа.

Энэ хүбүүнэй баатар зоригын наһаа дортохогүй гэжэ тэрэ өөрынгөө орондо хаан шэрээе залгамжалуулха ханаа ханаалжа байба. Есүхэй үнэхөөрөө хара баһааа бар хүсэтэй, харбахадаа мэргэн, айхабтар хүндэшые, эршэтэйшые нуруша номо баридга, байлдаха, дайладала, ан гүрөөл агнахадаа, бусадһаа булюу гарамгай байхан юм.

Есүхэй ондоо обог аймагуудые довтолжо, тэдэниие нэгэдхэн, мал хүрэгөөр баян болоһон байна. Есүхэй шубуу

агнаад бусаха замдаа Олхонуд аймагһаа гэртэ абаад бусажа ябахан Мэргэдэй ехэ Чилүүдэй гэдэг хүнтэй ушаржа, Өэлүн хатанай гоё сэбэртэ сэдхэл зүрхээ эзэлэгдэн, тэрэниие буляжа абанан байна.

Хутула хаанай Алтан уластай байлдахада, Есүхэй баһа хамжан ябалсаба. Удаань Татаартай байлдажа, тэдэниие диилэжэ, зарим ударидагшадыень амидыгаар барин абажа ербэ. Энэ үедэ Хутула хаанай наһа барабашье, Есүхэй баатарай тон хүсэтэй байхан тула, Татаар аймаг ехэ айн хандаржа, нүхэсэн найрамдахаар ербэ.

Есүхэй тэдэнэй ниилэхэ гэхэн ханаалые хүлээжэ абангүй, дахин байлдажа, татаарай нэгэ ударидагша Тэмүүжин гэгшые барижа саазалба. Тэрэ үедэ Есүхэй хатан Өэлүн эхэхээ Тэмүүжэн гэжэ тиихэдэ нэрлэгдэн Чингис хаан түрбэ. Өэлүн хатан баһа Хасар, Хачиун, Тэмүгэ гэжэ нэрэтэй дүрбэн хүбүү, Тэмүүлэн нэрэтэй басага түрбэ.

Есүхэй баатарай нүгөө хатан Сочигэлһээ Бэгтэр Бэлгүтэй гэдэг хоёр хүбүүн түрэнһэн байна. Есүхэй Тэмүүжэн хүбүүгээ өөрыгөө залгамжалха хүн лаб болохо гэжэ ханаад, удам хайтай хүнэй үхинтэй гэрлүүлхэ гэжэ зоридог бэлэй. Тиигэжэ тэрэ хонгирад аймагай Дай сэцэн баянтай Бөртэ гэжэ үхиниие Тэмүүжэн хүбүүндэ хамган

болгожо ахуулха гээд хоёрлэдэб.

Бортын Тэмүүжэнһээ нэгэ наһаар эгшэ байһан ушарыень ехэ хайн гэжэ бодоод, үглөөдэриң Дай Сэцэнэй үхиин бэри болгохоёо гуйба. Дай сэцэн зүбшөөжэ, хүбүүгээ хүргэн болгожо үлөө гэхэдэнь, Есүхэй: "Би хүбүүгээ үлөөһүү. Минии хүбүүн нохойһоо сошодог юм. Эрхим хурамни, хүбүүемни нохойһоо хаража ябаарай", гэжэ хэлээд бусаба.

Есүхэй баатар Цэгцэргын шара талада ябажа байтараа, татаарнуудай найрлажа байхадань дайралдаба. Тэрэ аманайнгаа ангаһан ушарһаа найрта хуулсаба. Татаарнууд Есүхэе танижа, "эрхим Есүхэй ербэ" гэжэ урижа хуулгаад, урдань диилдэнһэн үһөөгөө ханажа, хоолдонь хоро хэжэ үгэбэ.

Бусаха замдаа Есүхэй бэнь муудажэ, гурбан хоног арай гэжэ ябахаар, гэртээ хүрбэ. Есүхэй арай гэжэ гэртээ ороһоор, "Минии дотор муу байна, эндэ хэн байнаб?" гэжэ асууба. "Чирха үбгэнэй хүбүүн Мэнлиг байна", гэбэ. Тэрэниие дууджа хэлэбэ: "Мэнлиг, ши соносо. Хүбүүднй балшар баганууд байна. Тэмүүжин хүбүүгээ хүргэн болгожо орхёод, ерэхэ замдамни татаарнууд минии бэе хорлоо. Үншэн хосорһон дүүнэрээ, бэлбэн бэринэрээ асархые ши мэдэ. Тэмүүжэниие дары ошоод абажа ерэ, хайрата минии Мэнлиг, - гээд наһа нүгшэбэ.

ЖАНЗҮН - Алтан улсаяй зургаадахи хаан. Чингис хааниие нэгжэлжэ, нислэл Зундү гү, али Бээжин хотодо 1208 ондо хүлээжэ абаагүй юм.

Жанзүн хаан ехэ харатай хүн байһан юм. Жанзүн 1208 ондо наһа бараа. Вэй Ван Юнши

өөрынгөө орондо хаанаар хуулгахаар Жанзүн гэрээдлэн хэлэһэн байна.

ЖАРЧИУДАЙ ҮБГЭН - Урианхай обогтоной Жарчиудай үбгэн хадаа түмэршэ дархан хүн бэлэй.

Урдань Дэлүүн Болдогто Жарчиудай үбгэн Есүхэй харьяата байгаа. Тэмүүжэнэй түрэхэдэ, Жарчиудай үбгэн Тэмүүжэндэ нэгэ булган үлгы хүргэжэ үгэһэн юм. Мүн Зэлмэ хүбүүгээ Тэмүүжэндэ нүхэр болгон үгэхэб гэжэ хэлэһэн байна.

Тиигээд Тэмүүжэнэй арбан долоон наһатай Бүрги эрьедэ нютаглажа байхада, Бурхан Халдунһаа Урианхай иргэнэй Жарчиудай үбгэн хөөргөө үргэлөөд, Зэлмээ дахуулан ерээд үгэлэб:

— Ононой Дэлүүн болдогто Тэмүүжэнэй түрэхэдэ, булган хүнжэл үгөө бэлэйб. Энэ хүбүүн Зэлмээ үгэхэ гэхэдэ, бишыхан байһан тулань абажа ябаа нэм. Мүнөө Зэлмээр эмээлээ тохуула, үүдээ нэхүүлэ.

Зэлмэ Тэмүүжэн хоёрой нүхсэһэн түүхэ иимэ юм.

Һүүдэ Тэмүүжэндэ Зэлмын дүү Чаурхан, Сүбээдэй гэгшэд ниилэн ерэхэн байна.

Жарчиудай үбгэн маша ехэ ухаатай, хүниие хайн танидаг, үнэн нүхсэл гээшые хүндэлдэг хүн байһан юм.

ЖЕЛАЛ-АД-ДИН - Желал-АД-ДИН болбол Хорезмын султан

Мухамедэй хүбүүн юм. 1221 оной 11-нэй үдэр Мухамед султан үхэхэдөө, султанай хаан шэрээе одхон хүбүүн Узлакушагаар залгамжалуулха гэжэ тогтооһоноо хубилгажа, Желал-АД-ДИН-Мөнх-Биртигаар залгамжалуулхаар шийдэжэ, өөрынгөө нэлмэ абажа, Желал-АД-ДИНдэ зүүлгэһэн юм.

Тэрэ үдэрһөө хойшо Хорезмын султан Желал-АД-ДИН боложо байба. Карл Маркс тэрэн тухай "Желал-АД-ДИН болбол хуурай газарай барас, мүрэн голый абарга томо гүрбэл мэтэ шэн зоригтой эрэ мүн болоно", гэжэ бэшэһэн байдаг.

Мухамед султанай Чингисэй сэрэгһээ зугадажа байхада, султанай шударгы зарим жанжинууд болон Желал-АД-ДИН хүбүүн Хорасан, Ирагые бүхэ хүсөөр хамгаалжа, Амударья - мүрэнөөр хамгаалалтын шугам хэжэ, монгол сэрэгтэ эсэргүүсэжэ байба.

Желал-АД-ДИН Перван хотын оршондо. Шихихутаг ноёной захирһан 30.000 сэрэгые бута сохибо. Желал-АД-ДИН дорой амитан бэшэ, эрэлхэг зоригтой, сэрэг дайнда шадмар хүн болохыень мэдээд, эртээнһээ бөөрээ ошожо дараагүй болбол һүүдэ диилдэхгүй хүн болохо гэжэ Чингис хаан бодоод, өөрөө ехэ сэрэгээ абажа морилбо.

Чингис хаан Желал-АД-Диные Инд мүрэнэй оршондо хүсэбэ. Хоёр сэрэг гурбан үдэр соо туйлай шэрүүнээр тулалдан байна. Желал-АД-ДИНэй монголой сэрэгтэй галзуу барас шэнгээр тулалдажа байхыень, Чингис ехэл бахархан хаража, сэрэгтэйнгээ дарганарта султаниие заабол амидыгаар барижа абаха хэрэгтэй гэхэн зарлиг буулгажа байба.

Желал-АД-ДИН хамаг сэрэгээ алуулжа, долоон зуухан

сэрэгтэй үлэбэ. Монголой сэрэг тэрэниие шаха шахааар мүрэнэй эрьедэ тулажа, Желал-АД-ДИН дайсаанда амидыгаар баригдаагүйн тула бүхы хатан үхидөө мүрэндэ шэнгээжэ гэхэн захиралта үгэбэ.

Дайсанай гарта амидыгаар орохогүйн тулада мүрэнэй эр дээрэ байһан хада дээрэ морёороо дабхин гараад, гартаа улсаянгаа туг үргэн нүгөө гартаа идэ бамбайн бариһаар, мүрэн руу шууд хүрэн нүгөө эрьедэнь тамаржа гаран монголой сэрэгые занажэ байг гэдэг.

Чингис энэ ябадалаар сэдхэлээ хүдэлгэн, "Эсэгэ иимэ хүбүүтэй байха ёһот бшууда", гэжэ айлдан гаргэб.

Хожом Желал-АД-ДИН Чингис хаанай наһа бараһан туһа соносоод, ехэ алдартай, нямта тэнсэхэ хайн эрэ үхэб. Тиыхэдэнь би одоо хэнтэ тэмсэхэ болонобиг гэжэ хайрлан байһан юм гэжэ ама домог байдаг.

Желал-АД-ДИН Чингисэй сэрэгтэ дарагдаһанайнгаа удангүй тэнхээ орожо, сэрэгтулуулан, Энэдхэг, Ирак, Багдаси, Азербайджанай нутагтай хүндэлэн довтолон гаража заримыень эрхэдэ оруулжа ябахадаа, галдан шатаажа, аажим монголшуудһаа дутуугүй зарим дошхоноор аашалба.

Энэ үедэ Монголой ехэ хатан Өгөдэй болоһон байба.

Монголой сэрэг Өгөдэй зарлигаар Желал-АД-ДИН барижа хүнөөхоор 1230-1231 ондо Азербайджанда ерэжэ удангүй эзэлэн абаба. Желал-АД-ДИН тэрэнэй урда эзэлһэн ороннуудтаа элнэ ябуулжа, туһаламжа эрибэ. Гэбшье Желал-АД-ДИНэй уриада хэншье харюу үгэбэггүй.

Желал-АД-ДИН урма зоригтой нуларжа, архи уужа эхилэб. Нэгэ орой тэрэнэй ухаа мэдээдэ алдатарая ногтожо унтаһан үедэ Монголой сэрэг тэрэнэй лагерьта орожо, арай шамай баригдангүй тэндэһээ мултаржа гараба.

Монголой сэрэг Желал-АД-ДИНһээ халангүй, мүрэн мүнхэжэ байба. Желал-АД-ДИНэй Курд нутагай нэгэ бишыхан хууринда хүрэлэ ошохоодо, тэндэ байһан дээрмэшэд тэрэниие барин абаба. Тиигээд тэрэниие жадар хадхажэ алаба.

ЖИВГЭ - Чингисэй дүү Хасарай зүблэгшэ. Лувсан Данзанай "Алтан тобишо" гэхэ зохёолдо: Хасарта Живгэ гэжэ зүблэгшэ бии. Жалайрын Живгэ болбол Мухулайн абга ах болоно. Чингис Хасар хоёр зүришлэдэхэдэ, Живгэ ехэл үүргэ гүйсэдхэжэ байба. Нингистэ эсэргүү Хасарай ноё хэлсээнэй элбгэхэдэ, Жалайрын Живгэ Азаргажан орон риг зугадаһан байна. Харин Хасар ахадаа бусажа ерэхэн юм.

Монголой Д. БАЛЬЖИННИМЭВ оршуулба

(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

Россин Президент Б. Н. Ельциндэ,
Россин Правительствын Түрүүлэгшэ
В. С. Черномырдиндэ,
Россин Дээдэ хургуулинуудай
Гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшэ
В. Г. Кинелевтэ,
Новосибирскын гүрэнэй университетэй
ректор, академик
В. Н. Враговта.

ТЕЛЕГРАММА

Новосибирскын гүрэнэй университетэй Буряадай филиалай институт болон Новосибирскын гүрэнэй университетэй Буряадай филиал хоёрыг хамтаар шийдхэбэриг эрид буруушаажа байханаа мэдүүлээд, дээдэ хургуулинуудыг хүсэд бодонгүйгөөр нийлүүлхэ шийдхэбэригэ дээр үзсэж, 1995 оной сентябриин 5-да уридшалан нэргылэлгын хуралдаангаа эмхидхэхэ байханаа мэдүүлнэ.

Новосибирскын гүрэнэй университетэй Буряадай филиалай оюутадай комитет.

Улаан-Удэ хото.

1995 оной сентябриин 1.

ШЭНЭ УНИВЕРСИТЕТ ТУХАЙ ГУРБАДАХИЯ

Манай Россин гүрэн дотор, 1995 оной сентябриин 1-ниие Эрдэмтэс хайндэр гэжэ тогтоотой тэмдэглэдэг гэжээ. Тэрэ үдэр багшаа сэтгэгүүдыг хурдан зохидохон үхибүүдыг харахадаа, аяар үни хада гэрлэн хургуулиингаа хургуулинуудыг эзэлүүдгүй ханаандаа дуулаха.

Мүн ханшаг сагаан толгойтой хургуулиныг харахадтай, манай үзэг бэлэгтэ оруулан хургуулинтнай багшаа хургуулинтнай харагдаадхиха. Тиймэһээ манай "Буряад" гүрэнэй оюутан буюу хургуулинтнай багшаа энэ хургуулины баяр ёһололой оршон байдаг тэмдэглэжэ байна гэжэ хургуулинтнай байна.

Тээ нэгэ бага буруу тэмдэглэһэн ушар гэхэдэ, тэрэ үдэр, сентябриин 1-дэ Новосибирскын гүрэнэй университетэй Буряадай филиалай оюутан болон багшанар уйдхар гашуудалай митинг үнгэргэһэн байна. Буряад гүрэнэй нэгэ уран зохиолшын гэрлэжэ шүлгыг халта заһан гэрлэбэл, "улаан хүлээгдэһэн гэрлэбэл" уйдхартай мэдээсэл асаргаа хэн" гээл даа.

ВETERАНУУД УУЛЗАБА

Дэлхэйн хоёрдохи дайнай дүүрэлээр 50 жэлэй ойн бэйрэй тэмдэндэ Владивосток хотод тэмдэглэгдэхэдэ, манай гүрэнэй Ордон округто баһал баяр баясхалангай хайндэр үнгэргэгдөө лэн. Япон милитаристнуудтай тулалдаһан эрдэмт ветерануудаймнай дундаһаа 517-ниинь үлөөд байна. Тэрэ ехэ дайнда ганса эрэгшүүл хабаадаа бэшэ, эндэһээ эхэрнүүдыг бии байгаа. Жэшээнь, агаарай 9-дэхи эрэгтэ радиотелеграфист байһан Галина Бахалхановна, баһалхаева, метеоролог Феодосия Арефьевна Ильина гэгшэд хайндэртэ хабаадалсабад. "Алтан Гадаһан" гэгшэн орденээр шагнагдаһан Иван Михайлович Сускин боохонһоо ерээ. Тэрэ фронтһоо бусажа, багшанарай училищид дүүргээд, гүрэл Маньково нууринайнгаа үхибүүдыг олон жэлдэ тургажа, наһанайнгаа амаралтада гараа лэн. Арбан долоотойдоо сэрэгэй албанда мордохон Василий Романович Абзаев дайнай үедэ Хитадай хилдээрэ байһан юм. В.Р.Абзаев гүлмэр залуу наһандаа Квантун армиин самурайнуудтай дайлагдажа, инвалид болоод ерээ лэн. Суглархан ветерануудай хөөрөө шагнахада, зүрхэ сэдхэл дайрама юмэ мэдүүлээ. Дайн дажар бү дабтагдаһай, Росси гүрэн Чечняһаа сэрэгээ дууһан гаргаһай гэжэ хүн бүхэн уряалаа.

Уулзалга дээрэ округой захиргаанай гулваа А.Н.Багадаев ба бусад хүтэлбэрилэгшэд ветерануудыг халуунаар амаршалан, хүн бүхэндэнь бэлэг-сэлэг баруулжа, эдэе хоолоор хүндэлбэд. Ямар хайндэр концерт-наадаггүй үнгэргэб даа. Эхирд-булгадай залуу артистнууд хатар наадаг табижа, наһагайшуулаа хүсэжэ, сэдхэлэнь баярлуулжа шадаа гэжэ тэмдэглэхэ байна.

Р.РОМАНОВ.

Буряадай багшанарай дээдэ хургуулитай нийлүүлжэ, Буряадай гүрэнэй университет байгуулха гэгшэн ябуулга олон нарын туршада эсэсэ сусашагүйгөөр ябуулагдана.

Энэ хэрэгэй оройдоо бүтэхгүй буруу байһые манай республикын эрдэмтэд, дээдэ хургуулинуудай ректорнууд, Буряад ороной олон тоото эмхи зургаануудай түлөөлэгшэд, 14-дугаар Далай лама Данзан-Жамсо, Россин Эрдэмэй академийн Сибирийн таһагай эрдэмтэд, Новосибирскын гүрэнэй университетэй ректорат болон бусад онсолон тэмдэглэһэн байна. Тийгэбэшье, олонийтын ханамжыг хараада абангүй, урданай ёһоор шийдхэхэ хэдэлгэ хэгдэнэ.

Энэ шийдхэбэрийн эгсэ буруу байһанда эсэргүүсэжэ,

али НГУ-гай Буряадай филиалыг хаабалнь, болзоргүй буһалгаа эмхидхэхэ. Россин Конституционно Сүүдтэ хамтын мэдүүлгэ бариха, Буряад Республикын олонийтыг, эрдэмтэдыг оюутадай энэ хэмжээ ябуулгануудыг үнгэргэхэдэнь дэмжэхые уряалха, Буряад ороной ерээдүйн университет тухай республиканска семинар үнгэргэхэ гэхэ мэтын хэмжээ ябуулгануудыг хараалба.

Гадна тус митинг дээрэ хоёр дээдэ хургуулинуудыг нийлүүлбэл, оюутадай эрдэмтэдэс эрид доошолхо байһан тухайнь заагдаа лэн. Ушар юуб гэхэдэ, олон тоото оюутаг хари хэлэ, гү, али бусадшыг предметүүдыг үзэхэдөө, хэдэн арбаадаараа нэгэ аудитори соо исалжа байха болоно бшуу.

Харин тийхэдэнь Улаан-Удын 3-дахи лингвистическэ гимназида хари хэлэ гү, али буряад хэлэ үзэхэдөө, нэгэ классыг гурбан бүлэг болгожэ таһалаад, 6-7 үхибүүдтэ нэгэ бүлэг заана. Тийгэбэшье, үдэнь үхибүүд хари хэлэндэ хурангүй яахаб даа! Үхибүүд үсөөн байха бүринь тэдэнэй эрдэмтэдэс дээшлэнэ бшуу.

Жэшээнь, лингвистическэ гимназида буряад хэлэнэй аяар 9 багшанар, 6-7 кабинетууд бии. Тээд байгша онһоо классуудыг гурбан бүлэг болгожэ тургажа гэхэдэнь, буряад хэлэнэй кабинетууд үшөөл дутагдаха шэнги байна.

Мүн Новосибирск гүрэнэй университетэй Буряадай филиалда нэгэ бүлэгэй студентнарыг хэдэн газар болгожэ хубаагаад, мүнөө үедэ хари хэлэндэ болон бусадшыг предметүүдтэ тургана.

Тэрэнь гадна НГУ-гай Буряадай филиалай оюутаг 1 жэлээр Бээжэн ошожо, хуралсалаа үргэлжлүүлхэ аргагүйдэхэбди, тус филиалай хүгжэлтын программа зорюулжа, Бельги гүрэнэй үгшэн 1 миллион 500 мянган доллар хүржэ, ерэхэгүдөө болохо, медицинскэ факультет, банковска хургуули, юристнуудэй бүлэг гэхэ мэтын шэнэ мэргэжэлнүүд нээгдэхэгүдөө болохо гэхэ мэтээр оюутаг ханаагаа зобоно.

Д. БАЛЬЖИНИМАЕВ.

БУРЯАД ОРОНОЙ сууга балерина, СССР-эй арадай артистка Лариса Петровна Сахьяновагай алдар соло бүхы орон соогуураа таранхай. Тэрэ Буряадайн литература болон искусствын хоёр декадада хабаадаһан юм. Манай театрта табигдаһан баледэй бүхы жүжгүүдтэ гол партинуудта эрхмээр наадаһан байха. Наһанайнгаа амаралтада гарахада, тэрэ Улаан-Удын хореографическа училищид хүдэлжэ, балеттэй бэрхэ залуу хуура, басагадыг шадамар бэрхээр тургана. Тэрэнэй турганан тургажада оперо болон баледэй театрта, гүрэнэй филармонидо, "Байгал ансамбльдэ" хүдэлхэдөө, багшынгаа тургал заабоори дээрэ үргэжэ ябадаг юм.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: А.П.Сахьянова ээлжээтэ хэшээлэй үедэ.

Ц.ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото.

УРМА ЗОРИГОО АЛДААГҮЙ

Загарайн аймагай Новоильинскын дунда хургуули тухай республикын багшанар болон олонийтэ дуулаһан. мэдэхэшье байха. Дүрбэн тэгшээр хүүгэдыг хүмүүжүүлэн, энэ хургуули олон жэлэй туршада эрдэм ухаанай эрхим сэгнэлтэнүүдтэй турагшадыг ажалай үргэн замда гаргадаг юм. Материально-хуралсалай хайн баазатай байһан наа, анханда эндэ олон түбүүд хүдэлдэг лэн. Үхибүүдыньшье ходоодоо халуун эдээ хоолоор хангадаг байгаа. Мүнөө сагта бүхы юумэнь хайн, тэгшэ байдалтай байхань ехэ хүшэр болоо гэжээ. Материально-хуралсалай бааза, хэрэгсэлнүүд, тэдхэмжэ хомор, эдээнэй талаар хангалта мүн лэ ханаһанда хүрэнгүй...

Ой модоной промыслениостийн хүдэлмэришээд тосхондо энэ хургуули байгуулагданхай. Тэндэхи зоной табанай нэгэ хубинь лэ хүдөө ажахын хүдэлмэридэ хабаадаг юм. Тийгэбэшье, Новоильинскын дунда хургуули "А", "В", "С" классай жолоошодыг, фермерий ажахын бухгалтернуудыг, хүдөө ажахын эрхилэлтын эрдэмтэдэс эдиршүүдыг бэлдэдэг зандаа, гадна секретарь-машинисткын ажалда тургадаг.

Һүүлэй 3-4 жэл соо хургуулин бэлдэхэлэй шанар, тургажадай номдоо хандалга хайн болоо гэжэ шалгалтын дүнгүүд харуулна. Бэрхээр тургажаг хургалтагшье наа, медалистнууд удаахан үгэ байгаа. Һүүлдэнь 1987 ондо хоёр хүндэ мүнгэн медаль үгтөө. 1988 ондо—нэгэ мүнгэн, 1990 ондо—нэгэ алтан, нэгэ мүнгэн, 1991 ондо хоёр хүн мүнгэн медальда хүртөө. 1993 ондо эрхим хоёр тургажадтаа алтан медаль барюулаа. 1994 ондо—1 алтан, 2 мүнгэн. Мүн лэ 1995 ондо 2 алтан, 3 мүнгэн медальда энэ хургуулины дүүргэгшэд хүртөө.

Новоильинскын дунда хургуулида олон жэлэй туршада уран хайханай, эстетическэ хүмүүжүүлгын хүдэлмэри хайнаар ябуулагдадаг, тургажадай бэсын элүүр энхэ сахигдадаг. Энэ хургуулин ажабайдалда хизаар ороноо шэнжэлгэ, аяншалга, экологическа гэгээрэл гэхэ мэтын байгаали хамгаалгада шэглүүлэгдэһэн ажалда ехэ анхрал хандуулдаг.

Бүхы амжалтанууд, үрэ дүнгүүд багшын үдэр бүрийн ажалһаа дуудына. Салингаа саг соонь абахашыгү аад, энэ хургуулин багшанар урма зоригоо алдаагүй. Арадай Хуралай депутат, 20 гаран жэл соо Новоильинскын дунда хургуулины хүтэлбэрилэн директор В.И.Сафроновой аша дабьяа энэ амжалтада ехэ юм. Багшанарай коллектив хургуулаа аграрно-промышленна лицей болгохо тухай үсхэл гарганхай. Лицей болохо дүүрэн эрхэтэй.

Г.МОЛОНОВ,

БГПИ-гэй профессор.

Республикын Верховно сүүдтэ

НУРГААЛ БОЛОМООРНООНЬ НАБАГША ТАТАН...

Һая эндэ Г.Е.Жигалкин, Д.А.Посельский, В.В.Суетин гурбанай уголовно хэрэг харагдаба. Мүрдэлгын материалнуудай үндэһөөр хоёр хүнэй ами наһые таһалхан гэжэ элирүүлэгдэһэн эдэ гурбанда Россин Федерациин Уголовно Кодексын хэдэн шанга статьянууд тудалдаа.

Хүнэй унажа ябаһан машина хэрэглэхын тулада эзыень "тоншожорхихо" ушарнууд үсөөн бэшэ болонхой гээд мэдэнбди. Эндэһье тиймэ ушар үзэгдөө. Гэхэ зуура хүнэй, илангаяа эхэнэрэй бөөдэ зүүгээд ябаһан алтан, мүнгэн зөөригээ обтоһонһоо һабагшатай гэмтэ ябадалнууд мүн лэ үсөөн бэшэ дайралдаһаар.

Тээд ямар хүн тийгэжэ болохоб? Мэдээжэ. Ажал хэдэггүй, зайгуул зуруул, мүнгэтэй боложо, хоол хотоёо хангахын тулада ямаршье гэмтэ ябадал хэжэрхихэ хүн эхэнэрэй эдлэжэ ябаһан гоёолтодо обтохо жэшээтэй байна бшуу.

Дээрэ нэрлэгдэһэн гурбанай хэрэг хараһан сүүд (түрүүлэгшэнь А.К.Лопатин) тусхай шийдхэбэри абажа шадаагүй. Юундэб гэхэдэ, жэл шахуу сар соо хэгдэһэн мүрдэлгын материалнууд Россин Федерациин Уголовно Кодексын зарим статьянуудыг бодуулгээр эдлэһэн баримтануудтай байшоо.

Хүнүүдэй хуби заяа шийдхэхэ зэргэтэй сүүд хадаа хайша хэрэгээр, дутуу дундануудтайгаар хэгдэһэн мүрдэлгын "К-гай" статьянуудта зүб мүрөөр тааруулан хараха аргагүй байна ха юм. Тиймэһээ Жигалкин, Посельский, Суетин гурбанай уголовно хэрэгтэ хүнэд

хайнаар хэгдэхын мүрдэлгээд бусаагдахаар тогтоогдоо. Тийхэдээ энээн дээрэ тогтохоёо һанана бэшэб. Тус хэрэгтэй танилсаад, бүхы талынхидыень шагнаад байхада, газетын уншагшадта дамжуулаха гэхэ гү, али захиха нэгэ нургаал заабари түрэнэ. Дурдагдаһан гэмтэ нюурнуудай гэмээр хоёр хүн саһаа урид ами наһантаяа хахасаа. Нэгэнийн машинай байһандаа буудуулаа, нүгөөдэнь алтан эдээр баян байһандаа хороогдоо. Һүүдшынхиинь талаар багахан мораль хэрэгтэйдэ һанагдана.

30 хүрэнэн сээрхэн эхэнэр үдэшэлэн гансаараа ресторан

ерэнэ. Бага халамгай. Сүлөө һуурида гансаараа ошожо һууна. Гансаараа ерэнэн сээр эхэнэр эрэшүүлэй анхараал гансата татаа һааб даа. Официанткануудта туһалхан хэбэртэй ябаһан залуу (үнэндээрээ энэмнай ресторанай харуулан юм) тэрээндэ дүтэлбэ. Эхэнэр урмашангяар тэрэниие угтан: "Үдэшын хоол хамта бария" гэһэн бээрээ, нэгэ шэл улааниие хоёрдохи хоолтойгоор захиба ха. Тийгэжэ тэрэ хоёр танилсаба. Тийгэһээр байтарнь, басаганай танил Посельский ерэбэ. Гурбан болобо. Басаган бүри хуһибэ. Хүгжэм дуу захиба. Дуулаба, бүжэглэбэ.

Харин энэ үедэнь тэрэниие (Лэгжима гэе—(автор) шэнэ танилнуудын һонирхон хаража, "ямар ехэ алта зүүһэн, ямар баян эхэнэр гэшэб" гэжэ ажаглажа үрдэе. Эдэнэрэй ажаглажа обдорһониинь иимэ байгаа. Лэгжимын хүзүүндэ гурбан алтан оһор, шэхэндэнь алтан гоё гэгшын һийхэ, гартань найман алтан бэхэлиг харагдаа. Иимэ баян Лэгжимамнай ресторанай хаагдаха болоходо, тэрэ хоёртоёо Дээдэ-Онгостой сэнгэхээ (!) гараба. Посельский өөрын машинатай байгаа. Этнографическа музей шадар машинань зогсоһолой. Лэгжима Жигалкинтай хахад часаар ой уруу оһоһон аад, бусаагүй...

Жигалкин гэдэргээ гансаараа бусажа ерэхэдээ, басаганай арһан хүүртгыгэ гартань баринхай ерэнэ. Рульда һуугаашын "Тэрэһини хаанаб?" гэхэдэ, "Тэрэбэжэ гүйшоо", гэжэ харюугаһан аад, уданшьегүй машина соогоо һууһан бээрээ алтан зүйлүүдтэ эндэ тэндэһээ гаргажа тооложо, алтан оһор бэхэлиг хоёрые Посельскидэ харбайба. Амыень таглаба гэһэн ааб даа.

Үгөөдэрнь хархяаг түүхээс ябаһан хүнүүд залуу буряад эхэнэрэй үхэһэн бэе олоһон байна.

Энэ ушар 1994 оной сентябрь соо болоо.

Жигалкин мүрдэлгын боложо байһан үедэ үгэһэн бэшэмэл харюу соогоо Лэгжимые яажа хорооһон тухайгаа тодорхойгоор хэлэһэн байһанаа һүүлдэ, Верховно сүүд дээрэһье, түрүүн хэлээшэдээ урбаха, тэрээнһээ арсаха һэдэлгэ гаргаа. Верховно сүүдэй шийдхэбэри абаагүй шалтаганай нэгэн энэһье баримта болоно.

Жигалкинай Лэгжимые сохом алаһаниинь һэжэггүйгөөр тодорхо ёһотой. Энэ хадаа мүрдэлгын эмхинүүдэй дүүргэхэ зорилго.

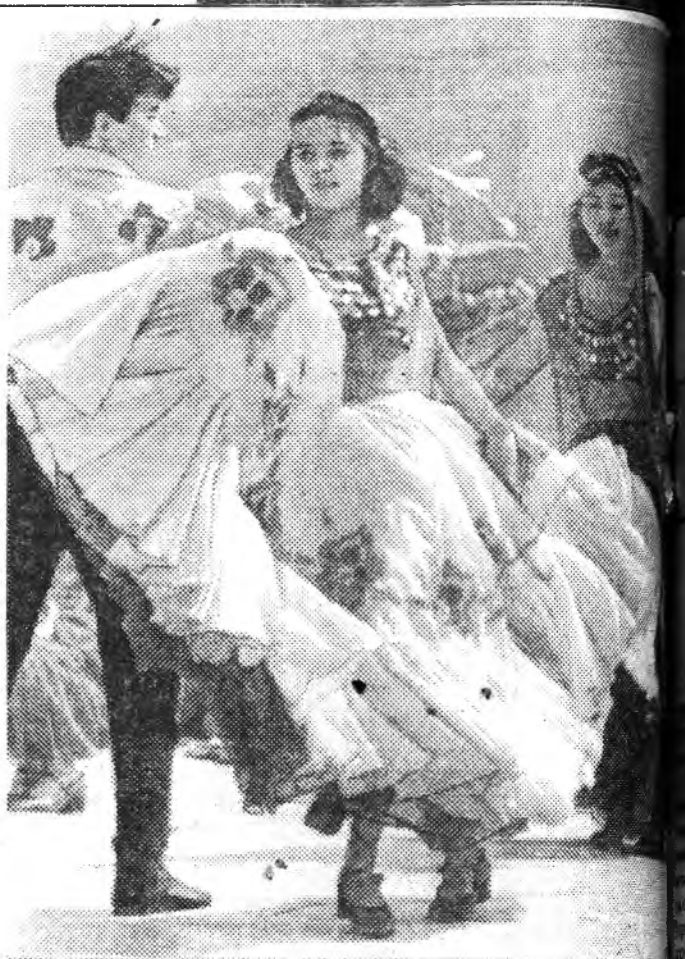
Харин бидэ Лэгжимадаа бусая. 30 наһан! Болбосорһон ямар хайхан наһандаа ябаһан аад, танигдаагүй хатуу, шэрүүн хүнүүдэй мэхэ гоходо ороо гү? Үгыл даа, Лэгжима өөрынгөө һайн дураар ошоо, Дээдэ-Онгостойдо ошожо амилхые, сэнгэхые хүсөө. Хажуудань хари гүрэнэй улаан архишье хэбтээ. Тэрэһье тэрэ гэлэй даа. Тээд тиймэ ехэ алта зүүгээд, яахаяа ресторан гансаараа ошообдаа?!

Хүнэй бэлэн зөөри зөөшэ эдлэхын, буляаха, абахын тула хүнэй ами наһа хайрлаха сэнэггүй болоһон "малгайтай малнууд" үсөөн бэшэ болонхой ха юм. Лэгжимада энэ хатуу эд бэлэхэнээр олдоогүй. Тэрэсагай эрилтын ёһоор дэлгүүр дээрэ наймаа хэдэг байгаа. Үгөөһөө үдэшэ болотор зогсожо, Хятад, Монголоор ябажа олоһон эд бараагаа наймаалжа, хоол хубсаһаа олодог байгаа. Хайран ганса басагаа хаян орхин, урдахи замыень зохёохые оролддог байгаа. Тээд... Хубигүйдөөл даа. Ехээр эсээ, сусаа юм гү даа, хүнэй сэдхэлэй байдалые шэнжэлхэ, шудалха аргагүй байгдана. Хайран басаган, энэ үдэрэй тодорһоо боложо, саһаа урид бурхандаа морилоо.

23 наһатай Жигалкин Дагстанда түрөө. Түрэнэн эхэнь тэндээ ажаһуудаг. Ород яһанай. Байха байрашьегүй, нүхэдөө дамжан хоноод ябаа. Лэгжимын һүүлээр нэгэ һара үнгэрһэн хойно үшөө нэгые буудаж алаад баригдаа. Энэнь сохом. Гурбадахи хүн хаража байгаа. Иимэ муухай зайгуул, зуруул хүнтэй үйлын үрээр Лэгжима ушараа.

Лэгжиматай тохёодоһон энэ гашуудалтай ушар залуу эхэнэрүүдтэ нургаал болоһой даа гэжэ үнэнхэ зүрхэнһөө һанажа бэшэбэб. Би өөрөөһье басагатайб. Лэгжимын эжытэй сүүдэй үедэ танилсаа һэм. Лэгжима гурбан үрийн эгээл ехэнь юм бэлэй даа. Эхын гашуудал голхорол харахада, гайтайл байна даа, бурхан зайлуул.

В.ТОКТОХОЕВА,
арадай заседатель.

Цыган хатар солгёон даа...

Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ

НЭРЭНЭЙ Ю БЭЛДЭХЭ?

НЭРЭНЭЙ БА МАЛИН
ВАРЕНИ

200 грамм нэрэндэ, 800 грамм малинада 1-1,5 килограмм сахар, 1-2 стакан уһа нэмэхэ.

Эдэ жэмэс дээрээ 70 процент саахартай халуун сироп хэрэгжэ. Тийгээд хүрээд байлаада, һүүдэнь тэрэнэ болоторнь шанахат.

ШҮҮНЭНДЭЭ
БОЛГОГДОҢОН НЭРЭН

Модон нюдүүрээр жэмэс хайсахан нюдэһэн хойноо ширүүн, али жэмэхэн нүхэ һагшуураар шүүжэ, элдэбнэ дээс бэлдэхэ тэрэнэ хэрэгжэ болон. Үгынһье гэбэл, абаһан шүүнэ хадагалхада өөрөгүй. Тийхэнь шүүнэ хэхэ шэлэ баанхануудаа, амһартануудынь мүн хабхагуудынь уһан бусаагажа, пастеризаци ёһотой. Тэдэнэ хайсахан бусааһан хойноо баанха соо жэмэсээ хэдэ, һүүдэнь шүүнэ дүүргээд, хабхагалаһанһаа 65 градус халуун уһан соо байлган юм.

СААХАРТАЙ ХОЛИДОМ
НЭРЭН

Нэрэһээ үхэр нюдэнтэй болгоод, пастеризацигүйгэй хүйтэн газарта хадагалаха. Тэрэнь үгөөһөнгөө сайда хэрэгжэ болон. Саахартай холидог нэрэһээ 70 градус болон пастеризаци хэхэдэ гэрэй байдалда һайнаар хадагалагдахы.

НЭРЭНЭЙ ЖЕЛЕ

Хоёр стакан шүүһэндэ 200 грамм желатин, нэгэ стакан сахар ба нэгэ литр уһан хэрэгжэ. Желе бэлдэхын тула нэрэһээ шүүһэн хэрэгтэй болон. Саахартай халуун сироп соо уһанда хэгдээд, булхыһые желатинаа хайлуулаа, бусаагай байлаха ёһотой.

"Земля" газеттээ абтай

Нэрэндэ 7,7 процент хүрэтэр углевод (тэрэнэй 7 процентнь моно болон дисахаридууд), 1 процент белок, 1,2 процент клетчатка, 1,6 процент органическа кислотанууд (лимонно, бензойно, яблочна) ба 0,4-0,5 процент пектиновэ зүйлнүүд байдаг юм.

100 грамм жэмэстэ 6 миллиграмм натри, 51 миллиграмм кали, 16 миллиграмм кальци, 7 миллиграмм магни, 8 миллиграмм фосфор, 37 миллиграмм түмэр бии гэжэ элирүүлэгдэнхэ. "С" витамин 20-һоо 63 процент хүрэтэр, "В1" гэһэн витамин 0,02 процент эзэлдэг байна.

Нэрэнэй жэмэс гашуубтар аад, саахарай халта амтатай. Тэрэниие монсогор заңдань, мүн хатаагаад, буйлуулаад хэрэглэжэ болон. Нэрэн эдээ хоолой промышленностидэ, медициндэ үргэнээр хэрэглэгдэдэг байна. Нэрэнэй сироп хүнэй бөөдэ, гэдэлэ доторго, жодо, мүн хотын шүүһэнэй гаралгада ехэл һайнаар нүлөөлдэг.

Нэрэһээр кисель, компот, варени ба джем, шүүһэн болон нэрюун унда, желе ба пастила, шире болон отвар бэлдэжэ болон.

НЭРЭНЭЙ ВАРЕНИ

Жэмэсээ сээрлэжэ, угааһанһаа һүүлдэ 70 процент саахартай халуун сироп дээрэһэнь нэмэжэ хэдэ, 3-4 часай туршада байлгала хэрэгтэй. Удаань тэрэнэ бэлэн болоторнь шанаха ёһотой юм.

СПОРТЫН ТОБШО НОНИН

БОКС. Россин Федерациин Кубогта хүртэхын түлөө мурьсөөн һаяхан Красноярск хотодо боложо дүүрбэ. Оройдоол 3 хүн манай республикын нэрэ хүндые хамгаалһан байгаа. Гэбэһье арһан бээлэйн шадабаритаднай тэнсүү шанга тулалдаануудта урагшагүйдөө гээд тэмдэглэтэй. Спортын мастернууд Эрдэни Бабудоржиев, Бата Батуев гэгшэд түрүүшынгээ уулзалгануудта шүүгдэһоо. Сэхынь хэлэхэдэ, республикын хүүгэдэй спортын хургуулийн тренер Э.Бабудоржиев түрүүшын раундда

һулашагаар гараһан байжа, саашаадаа хэдэ эдэхитэйгээр тулалдаһанһье, алдаһанаа хүсэлдүүлжэ шадаагүй.

ФУТБОЛ. Клубай комангануудай дунда футболоор республикын түрүү һуури эзэлхын түлөө мурьсөөн үргэлжэлһөөр. Түрүү һуури эзэлжэ ябаһан "Мотор" команда АВРЗ-гэй спортын клубай футболистнуудтай наадахадаа, бүхы арга хабаяа элсүүлжэ шадаһгүй, 2:4 тоотойгоор шүүгдэһэн байна. Тийхэдэнь "Импульс" Улаан-Үдэйн авиационно үйлдбэрийн

нэгэдэлэй "Забайкалец" командые 1:0 тоотойгоор илажа, 31 очкотойгоор түрүү һуурида гараба. Гадна тус команда үшөө нэгэ наада үнгэрэхэ юм. Һүүлэй гурбан жэлэй хугасаа соо чемпион болоһон "Мотор" тэдэнэрһээ нэгэ очкогоор гэгдэнэ. Транспортын "Локомотив", АВРЗ-гэй спортын клубай, Гусиноозерскын "Шахтер" команганууд удаадахи һууринуудта дабыгана. Эдэнэй нэгэнийн гурбадахи һуури эзэлхэл.

Ж.БАТОМУНКОВ.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Редактор Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИНОВ Б.М.Ж. (харюусагата секретарь), НИМАЕВ П. Н. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., ПИНТАЕВ В. И. (хэблэлэй директор), РИНЧИНОВ С.Д. (редакторай орлогшо), САМБЛЯОВА Т.В.

Редакциин телефонууд: редакторай - 2-50-96, приёмный - 2-54-54, редакторай орлогшонорой - 2-68-08, 2-62-62, харюусагата секретариин - 2-50-52, секретариатай - 2-60-91, таһаруулант-политическэ - 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа - 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой, эрдэмэй болон хургуулинуудай (даагшань), 2-57-63, олонцтын хүдэлмэрийн ба мэдээсэлэй - 2-54-93, (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын - 2-67-81; корректорнүүдэй - 2-33-61, компьютерна түбэй - 2-66-76. Малай корреспондентнүүд: Агинскда - 3-42-19; Закаменскда - 30-61, Баргажанда - 91-6-40.

"Бурятия" хэблэлэй телефонууд: директор - 2-49-94, бухгалтери - 2-23-67, вахта - 2-67-95, 2-67-05.

Манай адрес:

670000, Улаан-Үдэ,
Каландаришвилини
үйлсэ, 23, "Буряад үнэн"
газетын редакци.

Газетэ хэблэлэй 2
хуудалан хэмжээтэй.
Индекс 50901. Хэһэг
4327.
Хэблэлдэ
тушаагдаһан сар 17.15.

Буряад Республикын республиканска
типографица газетэ хэблэгдэ.
Директорэйнь телефон: 2-40-45.
Б-0079-дэхи номертойгоор бүридхэлдэ
абтанхай.
Заказ №176.